

поступку, приликом доношења пресуде и у поступку поводом правних лекова.

Посматрајући овај систем психологије кривичног поступка у његовој целини може се истаћи да је он наставио добре традиције аустриске криминолошке школе и да је Грасбергер у њега уградио не само изванредно теориско знање већ и марљиво обрађено лично и од других му пренесено искуство дугогодишњег практичног рада.

Др. Д. В. Димитријевић

Maurice Duverger: INSTITUTIONS FINANCIÈRES. Paris, Presses Universitaires de France, 1957, 452 pp.

Недавно спроведеном реформом наставе на општем курсу правних факултета у Француској (продужење студија од три на четири године; увођење специјализације на отсеке: приватноправни, јавноправни и економски) измењен је и план наставе финансиских дисциплина на тамошњим факултетима. По старом систему на лисансу је предавано финансиско законодавство, док је наука о финансијама била предмет докторског курса. У новом наставном режиму финансиским студијама дато је знатно више места. Сада се студентима I године предају *финансиске институције*, а као заједнички предмети за слушаоце специјализованих отсека (јавног права и политичке економије) појављују се *финансиска наука и техника* (III година) и *финансиска економија* (IV година). То су семестрални предмети, но ако се узме у обзир да нове наставне форме предвиђају, уз теоретску, и обавезну практичну наставу — онда постаје јасно колики су изгледи да дипломирани правници са факултета понесу солидно познавање финансиских проблема.

Познати политички писац и професор уставног права у Паризу Диверже (*Duverger*) (у Француској није реткост да наставници са јавноправне групе предмета предају финансије) објавио је један од првих уџбеника из предмета „финансиске институције“, чије нам је II издање дошло до руку (I издање, скоро у исто време, добило је хомогена из пера проф. Тротаба (*Trotabas*). То је један модеран и актуелан компендијум, намењен почетницима у финансијама, доста нов по концепцијама, различитим од оних у уџбеницима финансиских класика Аликса (*Allix*), Жеза (*Jèze*), па и нашег савременика Лофанбиржеа (*Laufenburger*). Са ослонцем на индивидуално-историски метод излагања, у њему су ефикасно комбиновани теоретски и финансиско-правни аспекти финансиског феномена, при чему су прегледно и систематски, са dobrим примерима из упоредних финансија, изложени основни институти државних финансија (комунални су остали скоро потпуно у сенци).

Чему Д. учи своје слушаоце? Као један од француских симпатизера „кејнзијанства“ у првом реду: да разликују модерне од класичних финансија. Финансиску науку Д. тумачи као дисциплину која изучава активност државе уколико ова искоришћава посебне финансиске „технике“ (расходе, порезе, зајмове, папирни новац и буџет), које „одвраћа“ од њихове органске функције и употребељава у циљу дејствовања државе на разне сфере друштвене делатности, посебно економску и социјалну. Између класичне и нове концепције финансија писац види контрадикције. Једнакост пред јавним теретима у данашњој финансиској привреди (Запада) доследно се напушта (тврди писац) пошто порези, као инструмент економско-социјалне политике, не могу више тежити онаквој равномерности какву су замишљали класици. Супротност је још оштрија код буџета: „систематски“ дефицит данас је постао средство конјунктурне колитике капиталистичких земаља.

Карактеристично је ипак да је на бази доктрине инструменталних финансија рађен углавном само први део приручника, у коме су приказана основна средства финансиске привреде (расходи и приходи, редовни и ванредни), док је у његовом другом делу, намењеном буџету, задржан стил обраде близак класицима финансија. Стога је партији о државним расходима дат обим (50 страна) који се логично могао и очекивати од уџбеника функционалних финансија. У њој су објашњена два основна проблема јавног трошења: природа и величина државних расхода. У анализи њихове природе показан је прелазак са класичне концепцију „неутралних“ на модерну тезу „активних“ расхода. У погледу обима трошења посматрано је, поред разних узрока пораста расхода, интересантно питање њихових граница („за савремене финансије расподела расхода је важнија од проблема њихове глобалне величине“).

Део о јавним приходима — обично најопширнији у текстовима класика, јер су финансије идентификовали са приходима — овде је дат у скромнијим размерама, премда садржи излагање и редовних и ванредних прихода. Опажа се да теорија парафискалитета све више осваја француске уџбенике: у овоме њој је намењено више страна. О порезима је говорено управо толико колико је студентима потребно да уоче основе теорије и технике пореза; то је допуњено сумарним приказом постојећег пореског система у Француској. Аутор, суптилан аналитичар и уздржан критичар, није пропустио да истакне многе слабости данашњег фискалног система у Француској. И да, штавише, искује нов појам — који има шансе да остане у научној литератури — о „фискалном малтузијанству“ (м. је доктрина и пракса која иде за ограничавањем природног развитка извесних феномена): Д. тврди да порески систем у Француској кочи модерна рентабилна предузећа, а фаворизује застарела која производе уз високе трошкове. О теоретско-техничкој страни института јавних задатка студентима је пружено знање које је довољна база за неку накнадну научну и практичну допуну. Пријатно изненађује са каквом је пажњом изложена установа француског државног трезора; што је само потврда о значају улоге коју у финансиској привреди Француске игра та комплексна установа, о којој подаци никад нису били нити су данас сувишни.

Као што се пореско право најтемељније изучава у Италији, тако француска финансиска наука, по традицији, велику пажњу поклања проблемима буџета. Отуда читав други део *Институција* садржи само буџетску теорију са законодавством. Ова детаљна обрада објашњава се уствари разлозима: да се по наставном плану студенти до краја магистралног курса на ову материју више не враћају, и да је нова буџетска реформа покренула низ проблема који су постали предмет многих буџетско-правних студија по часописима, а сада и уџбеницима. Уводни део овог поглавља је резервисан за уклапање буџета у оквиру јавних рачуна. Указано је на разлику између финансиског и националног (економског) буџета, и објашњена техника националног рачуноводства у Француској. На тај начин постаје све јасније да без упознавања ових макроекономских органа ни компендијуми више не могу бити. Код тумачења суштине буџетског организма писац је умесно поступио што је код познатих техничких принципа био опширнији само у излагању оних који су у новој финансиској пракси претрпели знатније измене. Реч је о нагуштању доктрине класичне „буџетске“ равнотеже у корист савремене доктрине „економске“ равнотеже (теорија цикличних буџета), и о делимичном одступању од начела годишњости („програми“ са вишегодишњим кредитима). Све остало је добар школски шаблон. Високом степену актуелности приручника допринело је јасно и методично излагање нових прописа о техници састављања (управа) и до-

ношења буџета (претставничко тело). Репформа у буџетском систему Француске, спроведена декретом од 19 јуна 1956 који регулише материју, резултат је вишегодишњих припрема и темељних студија најпознатијих стручњака из те области. Њену садржину и проблеме које је покренула Д. је изложио у најбољој синтези. У поглављу о извршењу буџета нарочито је пажљиво и са обиљем појединости дат одељак о буџетској контроли, која је и у Француској полиморфна (претходна, текућа и накнадна; административна, рачуно-судска и политичка).

Ако на крају додамо да је свако поглавље компендијума снабдевено прегледом нове литературе, француске и стране, и да је текст допуњен низом статистичких прегледа, приказ можемо завршити мишљењем да је појавом овог приручника финансиска култура (не само француска) постала стварно богатија за једну ефектну и корисну пролегомену у финансиску науку.

Јов. Ловчевић

Emanuele Morselli: LA DOTTRINA DEL TRIBUTO. I presupposti scientifici della finanza pubblica. Padova, Cedam, 1958, 284 pp.

Емануеле Морсели, професор Универзитета у Палерму, оснивач часописа *Archivio finanziario*, познат као писац популарних дела *Compendio di scienza delle finanze* (26 издање) и *Corso di scienza della finanza pubblica* (5 издања), објавио је у новом, углавном непромењеном садржају, своју књигу о теорији дажбина из 1932, која обрађује научне претпоставе јавних финансија. Тексту првобитне књиге (стр. 193) приложио је три додатка (197—284) који књигу употпуњују његовим најновијим проучавањима о основним проблемима науке о финансијама, стварајући тиме заокружену и актуелну целину.

У самој књизи, расподељеној на два поглавља, обрађује у првом поглављу преднаучне мисли и теорије о јавним финансијама, приказујући критички седам главних праваца у финансиској теорији: идеологију античких и средњовековних писаца о држави и њеној финансиској делатности, писце апсолутистичког периода-камералисте, економску тезу са теоријама размене, потрошње и продукције, етичко-социјалну теорију, финансиске рефлексije социјалистичких теорија, економско-научну тезу јавних финансија, коначно политички и социјалшки правац у који убраја и своја дела. У другом поглављу обрађује претходне конститутивне елементе и значај финансија, приказујући политичку и финансиску мисао у грчкој и римској антици и на почетку модерног доба, да би на крају образложио три опште претпоставке финансиске делатности: државу као њеног субјекта, њене циљеве и богатство. Насупрот „економистичком“ гледању на финансиске проблеме, писац заступа политичко гледање које избегава индивидуалистичко гледање, те признавајући важност економског момента у социјалној стварности, тежи вишем принципу равнотеже која апсорбује различите моменте социјалног живота (153). Главна претпоставка финансија је очување и развој државног организма (175). Док наука о финансијама не треба да се бави активношћу државе као непосредног произвођача богатства, држава може виртуелно располагати богатством постојећим у земљи као датом ставком те одређује, водећи рачуна о разним околностима и циљевима, које облике богатства треба коме у којој висини и на који начин одузети у облику дажбина, но уз анализу трошкова потребних за јавне сврхе (177) што није економски проблем него проблем државне администрације (180). Предмет науке о финансијама је дакле изучавање питања која се односе на облике у којим администрација може располагати економским средствима и одређивати трошкове за